

KADOC- nieuwsbrief

2013/3

Een vrouw met invloed

Nieuwe publicatie over Marie Elisabeth Belpaire

Marie Elisabeth Belpaire was een van de weinige vrouwen die er in de eerste decennia van de twintigste eeuw in slaagde om de dominantie van mannelijke auteurs, redacteurs en critici in het literaire veld te doorbreken. Als eigenares en financier van het gezaghebbende literair-culturele tijdschrift *Dietsche Warande en Belfort* oefende ze een sterke invloed uit op de ideologische en redactionele lijn ervan. Ze werd de vertrouwenspersoon van tal van (katholieke) schrijvers, kunstenaars, politici, professoren en religieuzen. Mede door dat uitgebreide netwerk verwierf ze een niet onaanzienlijke macht in de katholieke Vlaamse (literaire) wereld.

Dat 'machtstraject' wordt grondig ontleed in de jongste KADOC-publicatie *Marie Elisabeth Belpaire. Gender en macht in het literaire veld, 1900-1940*. Auteur Geraldine Reymanants werpt zo een nieuw licht op de invloed van Marie Elisabeth Belpaire op de Vlaamse letterkunde in de eerste helft van de twintigste eeuw. Alle grote en kleine namen van literair Vlaanderen in die periode - van Ernest Claes tot Gerard Walschap - komen aan bod. Bijzonder is de aandacht voor vaak vergeten vrouwelijke auteurs als Thilda Beckers, Jeanne De Bruyn, Louisa Duykers, Anna Germonprez, Blanka Gyselen, Dina Logeman-van der Willigen, Josette Pasquasy en Hilda Ram. Verrassend is ten slotte het belang van Belpaire en haar vriendinnen-auteurs voor de verspreiding in Vlaanderen van talrijke Scandinavische auteurs.

De inhoudstafel van het boek en de bestelmogelijkheden vindt u in bijgevoegde folder.

Inhoud / 2 Een vrouw met invloed. Nieuwe publicatie over Marie Elisabeth Belpaire / 4 Speelgoed waarin je kan geloven. Een nieuwe tentoonstelling/ 10 Sociale zekerheid voor zelfstandigen. Bronnen op KADOC / 16 "Que l'Etat nous aide". Subsidiariteit en gesubsidieerde vrijheid in de negentiende eeuw

Cover: kinderen spelen
'misje' (Gent, ca. 1912).
[Privé]

blz 3: boven: islamitische
puzzel 'De Ark van Noeh'
(2010).
[Brussel, VOEM / Gent,
Al Minara]
Onder: liturgische speelset.
[Heverlee, CRKC]

Speelgoed waarin je kan geloven

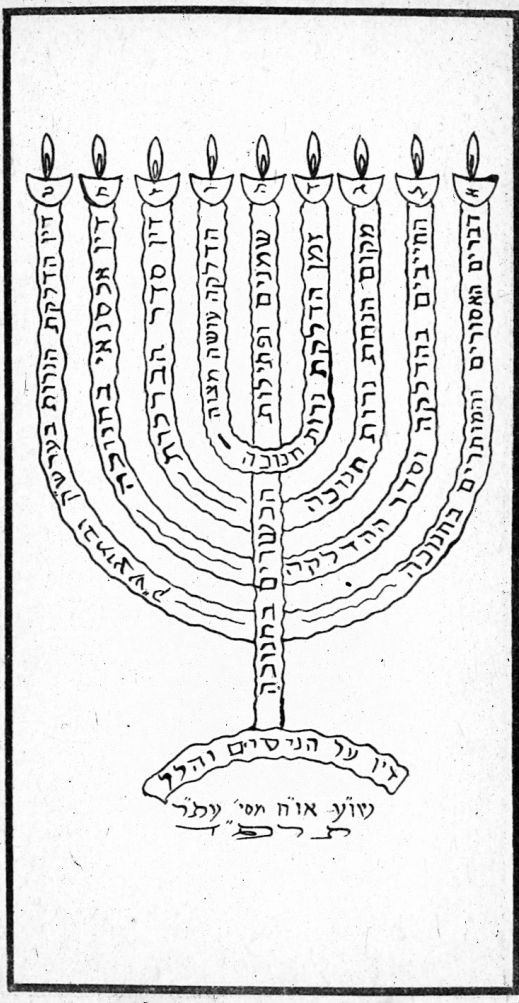
Een nieuwe tentoonstel- ling

Roeland Hermans

Eind 2012 verscheen in deze nieuwsbrief een oproep voor religieus speelgoed en herinneringen aan het spelen daarmee. De oproep werd overgenomen door enkele andere media. Er kwamen tientallen reacties binnen. Opvallend, nagenoeg alle gingen ze over het zogenaamde ‘misje’ spelen: jongens die misvieringen imiteerden en daarvoor beschikten over een klein kazuifel, kelkjes, een monstrans en een miniatuuraltaar. Het liturgisch speelgoed en de bijbehorende verhalen kregen een plaats in de tentoonstelling *Speelgoed waarin je kan geloven*, nog tot 15 juni te bezoeken in KADOC. De tentoonstelling is een organisatie van KADOC en CIERL (Centre interdisciplinaire d’étude des religions et de la laïcité - ULB).

Het misspel mag dan wel het populairste spel zijn geweest in katholiek Vlaanderen, de tentoonstelling toont ook ander speelgoed waarmee ouders religieuze waarden en tradities aan hun kinderen doorgaven én doorgeven. Bovendien blijkt religieus speelgoed geenszins een uniek katholiek fenomeen. In andere religies bestaat er eveneens een speltraditie en vooral vandaag is er bijvoorbeeld via het internet een groot aanbod aan protestants, islamitisch en joods speelgoed.

Het abc van het geloof

In veel religies is een belangrijke rol weggelegd voor het woord, als drager van de geloofsinhouden. Voor kinderen bestaan er geïllustreerde boekjes met de heilige verhalen. Die worden op school en thuis gelezen. Om ook de vrije tijd zinvol en gepast in te vullen, geven sommige ouders religieus speelgoed aan hun kinderen. Toverlantaarnplaatjes met Bijbelse taferelen zijn een voorbeeld uit de negentiende en vroege twintigste eeuw. Later volgden onder meer legpuzzels met diezelfde verhalen. Vooral de ark van Noach is een populair puzzelthema en dat niet alleen bij katholieken en protestanten, maar ook bij moslims. Het verhaal van de zondvloed is ook in andere vormen terug te vinden in speelgoedkoffers. Naast puzzels zijn er miniatuurarken met bijbehorende dieren, eerst in hout en later ook in plastic, zoals die van de Duitse speelgoedfabrikant Playmobil.

Hebreeuws kaartspel voor het chanoekafeest (1924). [Brussel, Joods Museum van België]

Iets oudere kinderen kunnen hun geloofskennis aanscherpen met allerlei bordspelen, zoals *Sanctus*, over het leven van heiligen, en *De Grote Bijbel-Quiz*, met duizend vragen over het Oude en Nieuwe Testament. Sterk gelijkend van opzet is het *Junior Quran Competitie Spel*, waarin vragen over verhalen, profeten, volkeren en plaatsen uit de Koran een "wereld van plezier, wijsheid en educatie" openen. Religieuze kaartspelen, bijvoorbeeld Bijbelse kwartetten, com-

Kinderen van de familie Crols spelen 'misje' (Turnhout, 1906). [Mechelen, Gaston Van Bulck]

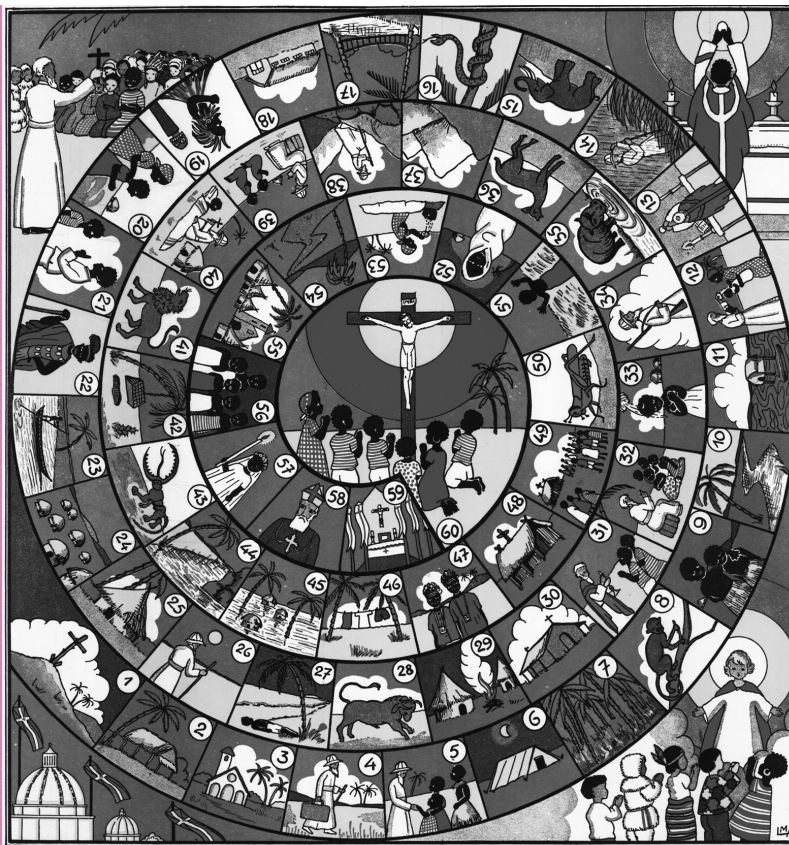
bineren eveneens ontspanning en opvoeding. In het hindoeïstische kaartspel *dasavatara ganjifa*, gewijd aan de god Vishnu, komt daar nog een dimensie bovenop. Het spelen met de handgeschilderde kaarten maakt immers deel uit van de religieuze praktijk zelf.

*Moskeeblokkendoos.
[Brussel, VOEM / Gent,
Al Mimosa]*

Voorts is er speelgoed waarmee enkel op bepaalde feestdagen mag worden gespeeld en dat kinderen dus niet alleen iets leert over die dag zelf, maar ook over hoe religie het leven ritmeert. Zo is er een kaartspel dat tijdens het joodse chanoekafeest wordt gespeeld. De kaarten tonen de negenarmige kandelaar die tijdens het achtdaagse feest wordt gebruikt, met op iedere arm en ook op de voet een voorschrift voor het feest. Het meest traditionele kinderspel voor die dagen is een tolspeel. Op een speciale tol, de dreidel, staan in het Hebreeuws de beginletters van de woorden 'een groot wonder vond daar plaats'.

De kerk in het midden Het meeste religieuze speelgoed 'vertaalt' de geloofsinhouden niet, maar maakt kinderen vertrouwd met de ruime religieuze cultuur. Het 'misje' spelen, waarbij kinderen de liturgie nabootsten, is daar een sprekend voorbeeld van. De (dagelijkse) misvieringen drongen dankzij het spel door in het huiselijke domein. Vrijblijvend was het spel niet. Ouders die hun zonen een liturgische speelset gaven, beoogden ongetwijfeld de godsvrucht aan te wakkeren en eventueel zelfs een priesterroeping te stimuleren. Vandaar ook dat de kerkelijke sekserollen in het spel niet werden omgekeerd en er voor meisjes enkel een passieve rol als gelovige, of in het beste geval als misdienaar was weggelegd.

Voor meisjes waren er wel poppen met een habijt. Die golden eveneens als een soort voorafspiegeling van een mogelijke levensbestemming. De poppen maakten jonge meisjes vertrouwd met de figuur van de religieuze, haar kledij en haar rol in de samen-

MISSIEGANGZENSPEL
OP MISSIEGANG DOOR KONGO

Een missiegame speelt een pastoor in den pot. Nevens den pot van 't spel staat er een missiegame.
 Men werpt met 2 veertjes.
 Die luidt op 50 valt niet den pot.
 In 't laatste werp te loog den pot het overschot terug.
 Komt iemand op een plaats die reeds bezet is door een ander speler dan verliest dien speler van nummer.

Met ons spel volgen we een missionaris in zijn dagelijks missiewerk in Kongo.

1. Op een klein landje heet de missionaris zijn missiewerk maken : het kruis wordt er geplaatst. — 2. Gebouwen zijn er ook nodig. Eerst een steenen huisje. — (3) Na één jaar arbeiden staat er een flink huisje. — school — hospital. (Missionsal we beurt af wacheten). — (4) Van uit diesen post sul de missionaris na gema de steek bevelen. Daarna worden de missionaris in gema de steek bevelen. (Mog naar No 8). Wij volgen.
5. In d' eerste dagen worden de missionaris in gema de steek bevelen. — 6. 's Avonds wordt de tent opgehangen. 's Morgens staat ze als kapel.
7. We trekken door 't bos (terug naar No 4). — (8) We schieten een oep (naar No 20). 's Middags zullen we er van eten. — 9. 's Vocht om onze kinderen te kleeden.
- (10) Na moeten we door een heek zonder brug (terug naar beurt).
11. Na drie uur gema stam we voor een velle muren. (Edem moet we beurt afwachten).
12. In 't volgend dorp vinden wij een slaafskind. We dopen het. — 13. We blijven er veranderen en dragen er de H. Ma op. Vele mensen komen sien.
- (14) Missiegame spelen tegen een ander speler op de lode der lode groen (speler mag tweemaal werpen). — 15. Op gema reit sien we d'elien. — (16) 's Grote slang (vlucht naar No 12).
17. Over een lumbing bevelen we een nieuw dorpje. 18. Er staat reeds een school. — (19) De tovenares is kwad en weigert om te ontvengen. (De speler punitie achterlaten). — 20. De kinderen komen om onderlicht.
- (21) De Catechist onderwijst twachten totter lemmad op dit nummer font. — (22) Een groot hoofdman komt een grooten met geschenken en we trekken op naar zijn dorp. (Mog tweemaal werpen naar No 25). In een boomstam zien we een grote stier. — 24. In de velle sien we reeds de negerhuten. (25) We logen in een hut vol ruten en missen (terug naar No 21).
25. 's Anderdags trekken wij over een groot plan. De aan bruidt (27) Verder ligt er iemand stervend langs den weg. We onderen en dopen hem. (Mog naar No 40). (28) Bulle overvallen hem (de speler is dood en herbegeet).
29. We komen om in een groot dorp waar reeds kristenen zijn. — (30) Er is reeds een grote kapel in stroom (de speler werpt hier 's beurt). — 31. Vele blechten en H. Kommunie. — (32) Onderlicht (terug naar No 17). — 33. Kinderen worden gedoopt.
34. We moeten eten hebben. Daarna op jacht.
35. Een goede vangst 's uiljoend. — (36) Een tijd brokke : 'n entliep. (Punitie verduubelen).
37. Verder op reis komen we aan de bergen. — (38) Klimmen en dalen 1 's luidt (terug naar No 12) die afteerte voor den missiegame.
39. Over de bergen heen, onderwijzen we weer. — (40) De versorgen de sleuten (naar No 48). — 41. Een leeuw staat in de gaten der zopen.
- (42) Een vol wordt geplaatst om den leeuw te vangjen (de speler is versagen en herbegeet). — 43. We sien ook nog een acorjolen. 44. Wee verder op reis. (leuw in de lode). — (45) 's 's overstroming (vlug naar No 48). — (46) We droegen onze kinderen in de stroom. 's beurt afwachten.
47. Hier weenen oude kristenen.
48. Ze weenen in een kapelheere. — 49. Hier brengen we den Zandje door. Veel volk komt naar de kerk.
50. 's Anderdags gema we verder. Hier is er ellende : sprink-bemenging (vluchten naar No 22). — 51. De velden luyen verwoest. 52. Ook vele slaafjes.
53. Stervend worden gedoopt. — (54) Na dese lange reis trekken we vermoed missiegame naar een missie terug (speler terug naar No 48). — 55. We volgen een anderen weg.
- (56) Kinderen wacheten op Dooptel (2 maal beurt afwachten).
57. Na hun Dooptel doen ze hun eerste H. Kommunie (geworpen punitie verduubelen). — 58. Missiegame wordt verwacht om ze te verzoeken.
59. Groot feest in de kerk. — 60. De nieuwe kristenen denken den Heer en helpeu nu ook 's kristendom verzoeken.

(De speler mag den pot roven doch hij vergete het missiegame niet).

De illustraties verbeelden : ONDERAAN links : Rome en de Franckische missiegame ; rechts : de H. Kerk. — BOVENAAN links : de Verrijping des Geestes ; rechts : het H. Feestdiner.

UITGAVE VAN H. KEMMERD.

leving. De actuele religieuze poppen ontlenden hun identiteit dan weer vooral aan hun vestimentaire terughoudendheid ten opzichte van het bestaande aanbod, waarbij vooral Barbie het moet ontgelden. De islamitische Barbies tonen moslimmeisjes dat het dragen van een hidjab of hoofddoek vanzelfsprekend is voor vrouwen.

Naast de 'personages' is er natuurlijk ook het 'decor'. Katholieke kinderen speelden met kleine biecht- en preekstoelen en konden met blokkendozen een kerkje bouwen. Voor moslimkinderen bestaan er vandaag blokken waarmee ze moskeeën kunnen oprichten, inclusief minaretten en koepels, en tijdens het spelen van *Mitsvah monopol*, een joodse variant op het monopoliespel, worden niet alleen huizen gebouwd, maar ook synagogen.

De ruime christelijke cultuur, zoals die ook tot leven kwam op bijvoorbeeld missiegangzengborden en in een processiespel met kartonnen figuren, duikt vandaag af en toe op in de nieuwe generatie bordspelen. De spelontwerpers maken gebruik van een referentiekader waarvan ze denken dat het de noodzakelijke (vaak middeleeuwse) sfeer kan oproepen. Het religieuze decor, dat vroeger een vanzelfsprekend karakter had, is verworpen tot een aantrekkelijk exotisme.

U kunt de tentoonstelling *Speelgoed waarin je kan geloven* bezoeken tot 15 juni in KADOC, van maandag tot vrijdag van 9.00 tot 17.00 uur en zaterdag van 9.00 tot 12.30 uur. Gesloten op 1, 9, 10, 11 en 20 mei. Voor leerlingen van de lagere school is er een educatieve bundel ter beschikking. In de reeks KADOC/EXPO verschijnt een gelijknamige publicatie.

Sociale zekerheid voor zelfstandigen

Bronnen op KADOC

Peter Heyrman

KADOC bewaart belangrijke bronnen die een licht werpen op de geschiedenis van het zelfstandig ondernemen in Vlaanderen/België en in het bijzonder op de wijze waarop zelfstandigen en familiale ondernemingen tijdens de voorbije eeuw hun belangen op een gestructureerde wijze hebben verdedigd. Om de rol van die ‘middenstand’ in de naoorlogse sociale overlegconomie te duiden, vormt de geschiedenis van het sociaal zekerheidsstelsel voor zelfstandigen een interessante casus. Enkele recentelijk aan KADOC overgedragen archieven bieden daarover cruciale informatie. We staan stil bij het archief van dienstengroep Zenito en de daaraan gelieerde archieven van Guido Verhaegen en Jan Steverlynck.

Al voor de Eerste Wereldoorlog werd gepleit om ook zelfstandigen een georganiseerde en door de overheid betaalde vorm van ondersteuning bij ziekte of ouderdom te bieden. In diverse lokale burgersbonden werd toen een mutualiteit en/of pensioenkas gevormd. De pensioenwet van december 1924 maakte het de overheid mogelijk om ambachtslui met een laag inkomen een rentetoeslag te geven op hun vrijwillig pensioensparen. In 1930 werd de marge verbreed en dacht de regering ook aan een verplichting voor bepaalde categorieën. Maar tijdens de daaropvolgende crisisjaren ontbraken de middelen om dat plan effectief uit te voeren. Hetzelfde lot ondergingen de ontwerpen om in navolging van de kinderbijslag voor loontrekkende gezinnen (1930) ook gezinsvergoe-

Dinsdag 15 januari 1957 te 19.30 u.

GROTE VOORLICHTINGS-VERGADERING

DE NIEUWE PENSIOENWET VOOR DE ZELFSTANDIGEN

Spreker: Dhr GABY VANDEPUTTE

- Nat. Sekretaris N. C. M. V.
- Directeur van de Nat. Pensioenkas van Middenstand & Burgerij

Feestzaal CONCORDIA - Wapenplaats Oostende

Alle Middenstanders van harte welkom !

dingen voor zelfstandigen in te voeren. Die kinderbijslagwet kwam er uiteindelijk op 10 juni 1937. Het stelsel trad pas goed in werking na de Tweede Wereldoorlog.

De invoering van de verplichte ouderdoms- en ziekteverzekering voor arbeiders in 1944 deed dromen van meer. In 1945 tekende een commissie enkele belangrijke krijtlijnen uit. Maar de eerste pensioenwet voor zelfstandigen kwam er pas in maart 1954. De scherpe ideologische polarisatie in de Belgische samenleving in de jaren 1950 bemoeilijkte de compromisvorming. Het pensioenstelsel werd in 1956 uitgebreid, maar vertoonde toen nog veel tekortkomingen. Tijdens de jaren 1960 werd er nog herhaaldelijk bijgestuurd. Toen kwam er ook eindelijk budgettaire ruimte voor een ziekteverzekering. De 'Werk-groep belast met de Studie van het Sociaal Statuut der Zelfstandigen' werkte vanaf 1962 aan een blauwdruk. In 1963 kon een verplichte verzekering voor de zogenaamde 'grote risico's' worden ingevoerd.

De drie afzonderlijke stelsels (kinderbijslag, pensioen en ziekteverzekering) werden in juli-november 1967 op elkaar afgestemd in één sociaal statuut voor zelfstandigen. Vanaf 1971 kunnen zelfstandigen een uitkering krijgen bij arbeidsongeschiktheid, sinds 1997 ook bij faling van hun onderneming (faillissementsverzekering). De weinig benijdenswaardige sociale positie van meewerkende vrouwen in zelfstandige ondernemingen werd slechts stapsgewijs verholpen: een verplichte verzekering voor alle risico's kwam er pas in juli 2005. Op 1 januari 2008 werden ook de kleine risico's (dokterskosten, geneesmiddelen, tandarts, kinesitherapie...) in het sociaal statuut van de zelfstandigen geïntegreerd. Eind 2011 waren nagenoeg 970.000 zelfstandigen aangesloten bij het Belgische stelsel.

Een eigen dynamiek

De ontwikkeling van de sociale zekerheid voor zelfstandigen wordt veelal beschreven in contrast met die voor de loontrekkenden. Dat lijkt logisch, maar doet toch afbreuk aan de eigen ontwikkeling van het stelsel. Het zag slechts laat het levenslicht en bovendien in een periode waarin het zelfstandig ondernemen duidelijk onder druk stond. Het aantal kleinhandelaars, ambachtsslui

CRISIS : EEN RAMP VOOR ELKE ZELFSTANDIGE ? ! ?

Sociale - Fiscale - andere lasten - verworven rechten - inleveren - investeren
werkloosheidsvermindering - werktijdverkorting

Spreekt TOT en MET ons: **PETRUS THIJS**

Nationaal Secretaris N.C.M.V.

Iedereen welkom
& verwacht

Donderdag 16 december 1982 - 20 u.

K. Kring Markt 4, Zottegem

Druk. De Belair - Zottegem

en landbouwers nam in de jaren 1960-1970 stelselmatig af, wat natuurlijk een impact had op de inkomsten. Toch moest het stelsel een grote 'backservice' waarmaken, bv. pensioenuitkeringen aan personen die geen of slechts gedeeltelijk hadden bijgedragen. Het sociaal zekerheidsstelsel voor zelfstandigen vormde aanvankelijk ook een vangnet voor bevolkingsgroepen die nog niet elders sociaal verzekerd waren. Tot halfweg de jaren 1970 bijvoorbeeld vielen tal van religieuzen onder het stelsel. Pas vanaf de jaren 1980 ging het aantal zelfstandigen in België opnieuw in stijgende lijn en kwam er wat financiële ademruimte. Toch bleef de dekking die het stelsel bood, grote verschillen vertonen met die voor andere bevolkingsgroepen.

*Aankondiging van een lezing
over de impact van de crisis
op zelfstandigen.
[KCA 6006]*

In de sociale zekerheid voor zelfstandigen moest een heel eigen evenwicht worden gevonden tussen enerzijds individuele verzekering of kapitalisatie en anderzijds repartitie. Anders uitgedrukt: waar eindigde de eigen verantwoordelijkheid en waar startte de solidariteit? Voor een doelgroep die slechts node had ingestemd met een wettelijke verplichting, was dat een uitermate delicate oefening. De bijdrage moest ook door de verzekerde zelf worden overgemaakt, wat de 'solidariteitsdrempel' nog verhoogde. Er werd om al die redenen flink gedebatteerd over de proportionaliteit van het stelsel, de verhouding tussen bijdragen en uitkeringen. Onder zelfstandigen waren en zijn er bovendien grote sectorale en inkomensverschillen. Het was ook allerm minst eenvoudig om criteria te bepalen waarmee de financiële draagkracht van de verzekerden kon worden geëvalueerd.

Een ander discussiepunt was de organisatie en het beheer van het stelsel. In welke mate moest naast de diensten die door de representatieve organisaties van zelfstandigen waren opgericht, ook ruimte worden gelaten voor commerciële actoren, zoals verzekeringsfirma's? En welke rol mocht de overheid opnemen? Gezien de tweeledige financiering vroegen de verantwoordelijken zich ook af in welke mate moest worden gestreefd naar gelijkheid of naar gelijkwaardigheid met de dekking die loontrekkenden genoten. De groeiende complexiteit en administratieve formaliteiten die het stelsel meebracht, vormden ook een belangrijk aandachtspunt.

Archieven De totstandkoming en evolutie van het stelsel vonden een neerslag in tal van bronnenreeksen die door KADOC worden bewaard. De documentaire collecties van de Belgische Boerenbond bieden natuurlijk belangrijke aanknopingspunten. Maar het centrum ontsluit ook het erfgoed van de Belgische middenstandsorganisaties. Naast tijdschriften allerhande, werden ook de nationale en regionale secretariatsarchieven van NCMV, sinds 2000 Unizo, bij KADOC neergelegd. De papieren van enkele centrale medewerkers van die organisatie berusten eveneens in het centrum. We vermelden in het bijzonder de papieren van Gaby Vandeputte (1917-2002). Hij was voorzitter van de Rijksdienst voor Kinderbijslag der Zelfstandigen (1953-1971) en van het Rijksinstituut voor Sociale Verzekeringen van Zelfstandigen (1971-1981) en legde in de hogervermelde Werkgroep Allard-Vandeputte (1962-1967) mee de fundamente van het stelsel.

Dag van de 'Rustende middenstanders' in Kortrijk, 1969, met onder anderen Gaby Vandeputte (links vooraan) en Petrus Thijs (centraal). [KFA 9761]

Vandeputte stond als nationaal secretaris van het NCMV ook mee aan de wieg van de sociale verzekeringsdiensten van het christelijk middenstandsverbond. In 1953 werd een Nationale Onderlinge Kas van Kinderbijslag voor Zelfstandigen opgericht en in 1956 een Nationale Pensioenkas voor Middenstand en Beroepen (NPMB). In september 1967, na de invoering van het sociaal statuut van zelfstandigen, werden ze samen met de Onderlinge Kas voor Gezinsvergoedingen van Eeklo en de West-Vlaamse Onderlinge Kas voor Middenstand en Beroepen (1937) gefuseerd tot het Sociaal Verzekeringsfonds voor Middenstand en Beroepen (SVMB). In 1981 werd de Onderlinge Verzekeringsvereniging voor Middenstand en Beroepen (OMBV) opgericht als aanvullende sociale verzekeraar van SVMB. SVMB en het sociaal verzekeringsfonds Intersociale fuseerden tot Zenito

Sociaal Verzekeringsfonds. Begin 2010 hernoemde OVMB zich tot Zenito Aanvullend Pensioen. KMO Direct, het ondernemingsloket dat in juli 2003 door de Unizo-groep was opgericht, werd hernoemd tot Zenito Ondernemingsloket. Sinds 2011 maken al die structuren deel uit van Zenito Dienstengroep. Die telde in 2010 ruim 160.000 aangesloten zelfstandigen en ruim 60.000 vennootschappen.

*Guido Verhaegen en
Jan Steverlynck.
[KFA 18010 en KFZ 147]*

Het archief van de dienstengroep Zenito werd in december 2012 overgedragen aan KADOC. Enkele centrale reeksen (bijvoorbeeld die van de bestuursorganen) gaan terug tot in de jaren 1950. Ze bieden een goede kijk op de wijze waarop het christelijk middenstandsverbond de activiteiten van zijn sociale diensten zo efficiënt mogelijk afstemde op het wetgevende kader en op de belangen en noden van de zelfstandige ondernemers, vrije beroepen, hun adviseurs en beroepsorganisaties. De hogervermelde spanningsvelden in het Belgische stelsel kunnen er in hun evolutie worden gevolgd.

Samen met het organisatiearchief van Zenito ontving KADOC ook de persoonlijke papieren van twee figuren die - net als Vandeputte - een centrale rol vervulden in de dienstengroep, maar die ook daarbuiten belangrijke verantwoordelijkheden opnamen. Guido Verhaegen (°1933) werd in 1971 afgevaardigd beheerder van het Sociaal Verzekeringsfonds voor Zelfstandigen (SVMB). Maar deze uit Maldegem afkomstige jurist was tevoren al arrondissementssecretaris van NCMV-Mechelen (1959), lid van de Hoge Raad van de Middenstand, medewerker en directeur (1968) van de NCMV-studiedienst (1968). In 1965 werd hij bovendien verkozen tot Antwerps provincieraadslid; later werd hij ook federaal volksvertegenwoordiger (1971-1987) en senator (1987-1991) voor de

Christelijke Volkspartij (CVP). Van 1981 tot 1991 was hij voorzitter van de CVP-fractie in de Vlaamse Raad. Verhaegen legde zich vooral toe op economische en institutionele dossiers, onder meer als verslaggever van de bijzondere commissie vennootschappen over de hervorming van het vennootschapsrecht en het bedrijfsrevisoraat. Hij lag ook aan de basis van de invaliditeitsverzekering en de zwangerschapsvergoeding voor zelfstandigen. In 1992 volgde Verhaegen Paul De Vidts (1922-2002) op als voorzitter van de Nationale Kas voor Beroepskrediet (NKBK), wat hij bleef tot 1999. Daarnaast zetelde hij in het bestuur van o.m. het Vlaams Waarborgfonds, het Participatiefonds, de Gewestelijke Ontwikkelingsmaatschappij Antwerpen, de Universiteit Gent en de Federale Participatiemaatschappij. De nu uit de Zenito-kantoren overgedragen dossiers vormen een rijke aanvulling op zijn persoonlijk archief, dat in het voorjaar van 2012 van Bonheiden naar KADOC werd overgebracht. Samen belichten ze de uiteenlopende facetten van zijn loopbaan.

Samen met het Zenito-archief werden ook de papieren van Jan Steverlynck (°1955) bij KADOC in bewaring gegeven. Diens loopbaan was nog nadrukkelijker verweven met de Unizo-dienstengroep. Deze zoon van de West-Vlaamse volksvertegenwoordiger en minister-staatssecretaris van Middenstand en Landbouw Antoon Steverlynck (1925-2010) studeerde rechten in Leuven. Hij maakte er een proefschrift onder leiding van Roger Dillemans (°1932). Nadien volgden nog aanvullende studies aan de University of Illinois en de Vlerick School voor Management. In 1978 werd Steverlynck juridisch adviseur van SVMB. Drie jaar later vervoegde hij het directieteam, om in 1995 te worden aangesteld als gedelegeerd bestuurder. Voor de fusie in Zenito nam Steverlynck die verantwoordelijkheid ook op voor OVMB - later Zenito Aanvullend Pensioen - en voor het Centrum voor Informatieverwerking en Promotie (CIP) voor de KMO. Hij nam ook deel aan de leiding van belangenorganisatie Unizo. Hij was achtereenvolgens secretaris-generaal (1992-1995) en gedelegeerd bestuurder (1995-1999) van NCMV. In West-Vlaanderen nam Steverlynck mandaten op in Leiedal, Intercommunale voor Ruimtelijke Ordening en Economische Expansie (1995-2001) en in Syntra. Hij was politiek actief in zijn thuisbasis Anzegem, maar in 2001-2007 ook als senator. De nu door Steverlynck overgedragen bestanddelen betreffen vooral zijn engagementen in de Zenito-dienstengroep.

Al deze archieven worden momenteel geïnventariseerd in het KADOC-archiefbeschrijvingssysteem scopeArchiv. Na het afronden van dat werk kunnen de onderdelen die ouder zijn dan dertig jaar worden geraadpleegd, vanzelfsprekend na voorafgaande toestemming van de eigenaar-bewaargever.

TENTOONSTELLING *COMME DES SŒURS* IN GENT

De modetentoonstelling *Comme des sœurs. Mode ;-)* religie, een coproductie van de Stedelijke Academie voor Schone Kunsten Lier, de Stedelijke Musea Lier en KADOC, die vorig jaar in Leuven en Lier te zien was, loopt nu tot 7 juli in de Sint-Niklaaskerk in Gent. Zeven modestudenten van de academie lieten zich inspireren door de historische kledij van onder anderen de gasthuizusters, de karmelietessen en de Witte Paters die op KADOC wordt bewaard. Ze ontwierpen geen nieuwe religieuze kledij. Hun collecties zijn een fantasierijke interpretatie ervan. Het zijn zeven hedendaagse, persoonlijke verhalen, met vele knipoogjes. Deze verrassende tentoonstelling, die het religieuze erfgoed met kunst en cultuur verbindt, toont ook een kleine selectie uit de historische habijtencollectie van KADOC.

“Que l’Etat nous aide”

Subsidiariteit en gesubsidieerde vrijheid in de negentiende eeuw

Hendrik Moeys

Toen in 1992 het Verdrag betreffende de Europese Unie werd getekend in Maastricht, betekende dat de intrede van het subsidiariteitsbeginsel in de officiële Europese wetgeving. Sinds de jaren 1980 was het begrip in Europese beleidsdocumenten meer en meer als een leidend concept gaan circuleren, terwijl ook de wetenschappelijke literatuur een hoge vlucht nam. De daarbij algemeen aangenomen definitie bepaalt dat beslissingen genomen moeten worden op een beleidsniveau zo dicht mogelijk bij de burger, waarbij een hoger beleidsniveau slechts beslissingsmacht moet krijgen als dat effectiever lijkt. Niet alleen wordt het beginsel daarmee teruggebracht tot een enge en negatieve definitie, ook ontbreekt het aan aandacht voor de historische evolutie en totstandkoming van het begrip. Nochtans blijkt het in essentie politiek-filosofische principe voor de Belgische geschiedenis van fundamenteel belang, omdat het de theoretische voedingsbodem was van het systeem van ‘gesubsidieerde vrijheid’ zoals dat zich vanaf het einde van de negentiende eeuw, maar vooral na de Tweede Wereldoorlog ontplooidde. Met behulp van impulsfinanciering van de Groep Humane Wetenschappen startte KADOC binnen zijn onderzoekslijn ‘Maatschappij & ideologie’ een fundamenteel onderzoeksproject dat tegemoet moet komen aan het gebrek aan historisch onderzoek. Een doctoraal proefschrift en een internationale workshop vormen de voornaamste doelstellingen van het project. Een blik op de krachtlijnen en de eerste bevindingen.

“L’idée de subsidiarité aussi ancienne que l’histoire européenne”

Volgens de Parijse politiek filosoof Chantal Delsol, die met *L’État subsidiaire* (1992) en *Le principe de subsidiarité* (1993) twee toonaangevende basiswerken schreef, vertegenwoordigt het subsidiariteitsbeginsel “une idée politique et sociale spécifiquement européenne, portée depuis les origines par toute notre tradition”. Het gaat verder dan de enge definitie die tegenwoordig geldt voor de politiek-institutionele vraagstukken binnen de EU. Subsidiariteit is in haar essentie een dubbelzijdig principe. Enerzijds mag een hogere organisatievorm, zoals de centrale overheid, slechts een secundaire rol spelen in de samenleving en moet ze het initiatief overlaten aan lagere organisatievormen, zoals individuen en vrije groeperingen. Anderzijds is het wel degelijk haar taak om subsidiair op te treden door afwezige, maar noodzakelijke initiatieven te stimuleren en steun te verlenen en zich de bevoegdheden toe te eigenen die een lager niveau niet of onvoldoende kan beheren.

Meteen is duidelijk dat het begrip zo een negatieve en een positieve betekenis verenigt: aan de ene kant mag het hogere niveau zich niet ‘bemoeien’, aan de andere kant is zijn helpende hand wenselijk en noodzakelijk. Aan de basis van die paradoxale essentie liggen volgens Delsol twee tegengestelde filosofische principes: “la philosophie de l’action”, dat individuele vrijheid en actie centraal stelt, en “la représentation de l’intérêt général”, dat de nadruk legt op solidariteit en het algemeen belang. Los van elkaar vallen beide stromingen schijnbaar moeilijk te rijmen: individuele vrijheid genereert per definitie ongelijkheid, waar het algemeen belang net een beperking van de vrijheid vereist. Het subsidiariteitsbeginsel combineert beide echter in een evenwichtsoefening door de individuele vrijheid expliciet in functie van het algemeen welzijn te oriënteren.

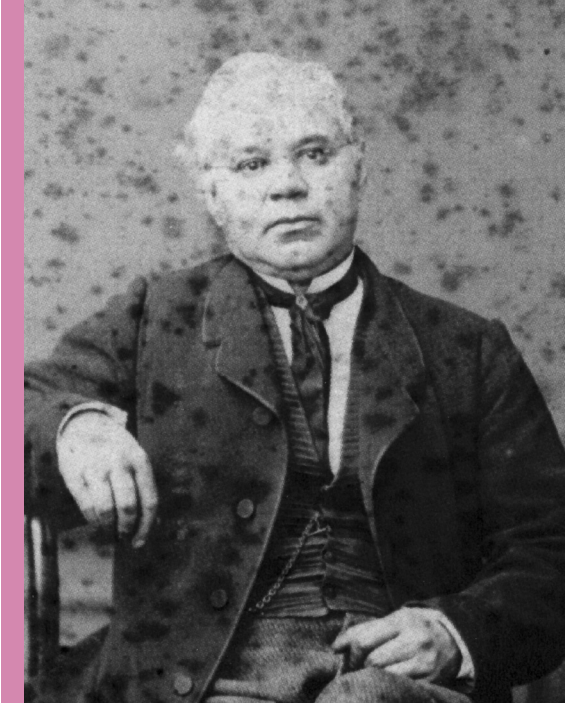
Hoewel het subsidiariteitsprincipe pas expliciet bij naam werd genoemd in 1931, in de encycliek *Quadragesimo anno* van paus Pius XI (1857-1939), had het beginsel dat achter de naam schuilging op dat moment al een lange geschiedenis achter de rug. Het gaat immers terug op het aristotelische denken over de relatie tussen individu en staat, dat Thomas van Aquino (1225-1274) verder uitwerkte. Daarbij geldt dat het individu zich slechts ten volle kan ontplooiën in interactie met en als deel van grotere entiteiten, zoals de familie, sociale groeperingen of politieke gezagsniveaus. In de woelige context van de Contrareformatie verdedigde de vroegzeventiende-eeuwse calvinistische theoreticus Johannes Althusius (1563-1638) in zijn *Politica Methodica Digesta* (1603) de autonomie van lagere tegenover hogere sociale entiteiten. Tegelijk benadrukte hij in latere heruitgaven van dat werk dat het individu niet alleen in vrijheid en waardigheid moest kunnen bestaan, maar ook nood had aan de hulp en bijstand van grotere verbanden. Daarmee verwees ook Althusius naar de negatieve en positieve connotatie van subsidiariteit.

Sociaalkatholicisme als voedingsbodem voor conceptuele verfijning

Ondanks zijn diverse wortels in de politieke filosofie kreeg het subsidiariteitsbeginsel pas echt vorm onder invloed van de katholieke sociale leer in de negentiende eeuw. Het waren vroege sociaalkatholiek

die subsidiariteit hebben gesystematiseerd tot een min of meer coherent principe. Zo benadrukte Wilhelm von Ketteler (1811-1877), bisschop van Mainz, in zijn theorie van “le droit subsidiaire” dat de suppletieve rol van de overheid niet beperkt moest blijven tot ad hoc liefdadigheid, maar integendeel een verworven recht moest zijn. Eveneens bepalend voor de theorievorming bleek de Italiaanse jezuïet Luigi Taparelli (1793-1862), die in zijn sterk neothomistische denken een belangrijke maatschappelijke functie weggelegd zag voor intermediaire organen als brug tussen het individu en de overheid. Dat gedachtegoed zou later in de negentiende eeuw als basis dienen voor de zich almaar meer ontplooiende sociale doctrine binnen de kerk, onder meer in de internationale Unie van Freiburg (1884 - ca. 1891) en als leidraad voor paus Leo XIII (1810-1903) in zijn encycliek *Rerum novarum* (1891). Sinds de duidelijke intrede van het concept in *Rerum novarum* stelde de kerk het subsidiariteitsbeginsel als leidend principe tegenover haar twee ideologische tegenstanders: het liberalisme en het socialisme.

Afgezien van zijn ontwikkeling en verspreiding als theoretisch concept, kon het subsidiariteitsbeginsel in de negentiende eeuw ook op heel wat belangstelling rekenen in kringen van de maatschappelijke en politieke elites. Dat het sterk non-interventionistische liberalisme hoogtij vierde, was daar wellicht niet vreemd aan. Sociaal voelende professionele elites, die vooral uit waren op praktische oplossingen voor de problemen van hun tijd, verbonden de heersende liberale notie van ‘zelfhulp’ aan een beperkte overheidssteun. In een bijdrage op het Congrès international de Bienfaisance dat in de week van 14 september 1857 plaatsvond in Frankfurt, gaf de 38-jarige conservatieve Engelsman Sir Stafford Northcote onbewust een mooie synthese van de onder de ‘liefdadige’ elite van zijn tijd wijdverspreide subsidiariteitsgedachte: “Que l’Etat nous aide, qu’il nous surveille, qu’il pose des principes dont nous ne puissions nous écarter, soit; mais si l’Etat se mêle trop de nos arrangements intérieurs, s’il s’efforce de traduire en formules légales les inspirations de la charité, il est à craindre que cette intervention directe ne produise beaucoup plus de mal que de bien, et n’entrave ce qu’il faudrait encourager.” De overwegend negatieve toon tegenover overheidsinterventie moet vooral gezien worden in het licht van het wijdvertakte net van katholieke initiatieven in

onderwijs- en liefdadigheidsinstellingen, dat de grotendeels liberaal-katholieke elites wilden beschermen tegenover het overheidsinitiatief. *Edouard Ducpétiaux en Victor Brants.* [KFA 16652 en KFA2405]

De Belgische wegbereiders

Iemand uit die ‘liefdadige’ elite in België was de katholieke journalist, publicist en filantroop Edouard Ducpétiaux (1804-1868), die als secretaris ook aanwezig was op het Congrès de Bienfaisance. Niet alleen was hij in eigen land een gerespecteerd figuur door zijn functie als inspecteur-generaal van het gevangeniswezen en de liefdadigheidsinstellingen, hij vervulde in het buitenland ook een brugfunctie als initiatiefnemer van verschillende internationale liefdadigheidscongressen. In zijn publicaties toonde hij zich een voorstander van een systeem van liefdadigheid waarbij het (katholiek) privé-initiatief alle ruimte moest krijgen en de overheid dat initiatief financieel moest ondersteunen. Maar niet alleen katholieken waren aanhangers van het subsidiariteitsbeginsel, ook de liberaal Charles Rogier (1800-1885) liet zich in 1859 in de Kamer in die zin uit: “Dans un pays libre comme le nôtre, l’initiative doit avant tout partir des particuliers et de la commune. [...] Mais je dis aussi que c’est tomber dans une exagération ridicule que de contester au gouvernement [...] le droit de venir en aide aux particuliers, l’obligation d’aider les communes alors que les particuliers et communes prennent l’initiative d’une mesure utile.”

Aan het einde van de negentiende eeuw geraakte het subsidiariteitsbeginsel ingeburgerd in de sociaalkatholieke stroming en haar intellectuele centra, met de Leuvense econoom Victor Brants (1856-1914) als meest prominente figuur. Onder andere de door hem opgerichte Société belge d’économie sociale (1884), net als het nieuwe Hoger Instituut voor Wijsbegeerte (1889) en de School voor Politieke en Sociale Wetenschappen (1891) aan de Katholieke Universiteit van Leuven, legde de klemtoon op het maatschappelijk belang van een getemperde overheidsinterventie, waarbij vrije intermediaire structuren een noodzakelijke subsidiaire functie uitoefenden tussen een anders al te direct interveniërende overheid en een te individualistisch individu. Zo werd het

subsidiariteitsbeginsel het theoretische fundament voor een uitdijend maatschappelijk middenveld van arbeiders-, middenstands- en landbouwverenigingen en federaties van zieken-, ouderdoms- en invaliditeitskassen allerhande. Het initiatief lag daarbij nadrukkelijk bij de ideologisch verzuilde verenigingen, terwijl de overheid alsmaar meer structureel ging financieren: het systeem van ‘gesubsidieerde vrijheid’ was geboren.

‘Follow the money’ Binnen het bredere onderzoeksproject zal het doctoraal proefschrift zich richten op het subsidiariteitsbeginsel in België voor de lange negentiende eeuw (1830-ca. 1920). Daarbij zullen drie thematische invalshoeken worden gehanteerd, waarvan de eerste (theorievorming) en de tweede (politiek en maatschappelijk vertoog) al kort aan bod kwamen. De derde en laatste invalshoek, kort te vatten als ‘follow the money’, werpt met behulp van kwantitatief onderzoek zowel een licht op de concrete geldstromen in de Belgische samenleving, als op de verschillende organisatieverbanden en het bijbehorende institutionele kader (zowel wettelijk als administratief) die daarvoor werden opgezet. Op basis van begrotingen en budgettering van de verschillende overheden en jaarrekeningen van organisaties moet blijken hoe subsidiariteit in de praktijk werd omgezet en welke invloed de theorievorming daarbij uitoefende.

Door deze drie thematische invalshoeken voor België ook in een breder internationaal-comparatief kader te plaatsen, moet het mogelijk zijn bij te dragen aan het vooralsnog beperkte historisch onderzoek naar een bepalend beginsel in de Belgische geschiedenis.

Met steun van de
Vlaamse overheid

Uit zorg voor een beter leefmilieu kiest
KADOC voor FSC-papier, dat gewonnen
wordt uit verantwoord beheerde bossen.

*Werken mee aan dit nummer / Lieve Claes / Jan De Maeyer / Roeland Hermans / Peter Heyrman / Hendrik Moeys / Luc Vints / **Vormgeving** / Alexis Vermeylen / **Druk** / Peeters, Herent / **Verschijnt tweemaandijks** / wordt op aanvraag kosteloos toegezonden / **Kantoor van afgifte** / 3000 Leuven 1 / **Verantwoordelijke uitgever** / Emmanuel Gerard / Kortrijksestraat 351 / 3010 Leuven (Kessel-Lo)*

***KADOC** / Documentatie- en onderzoekscentrum voor religie, cultuur en samenleving / **Adres** / Vlamingenstraat 39 / B - 3000 Leuven / **Telefoon** / +32 (0) 16 32 35 00 / **E-mail** / postmaster@kadoc.kuleuven.be / **Internet** / kadoc.kuleuven.be / **Giften voor KADOC** / kunnen worden overgemaakt op rekeningnummer BE45 7340 1941 7789 van de KU Leuven met vermelding ‘400/0000/53084 gift KADOC’. Vanaf 40 euro wordt een fiscaal attest bezorgd.*

Deze Nieuwsbrief wordt u in het kader van onze taak tot publiekscommunicatie gratis toegezonden. Niet dat KADOC geen financiële noden heeft. Zo is uw steun voor de realisatie van het nieuwe erfgoeddepot in Heverlee erg welkom. Daarvoor ontvangt het centrum immers geen overheidssubsidie. Inlichtingen over de modaliteiten van het bouwfonds vindt u in een speciale brochure die u op eenvoudige aanvraag wordt toegezonden. U kunt natuurlijk ook rechtstreeks het bouwfonds steunen via een overschrijving op rekeningnummer BE45 7340 1941 7789 van de KU Leuven met vermelding van de gestructureerde mededeling +++400/0000/49448+++. Daarvoor wordt vanaf 40 euro een fiscaal attest bezorgd.